

Gemeenten gaan 'gratis geld' uitdelen

Inkomen zonder tegenprestatie moet bijstand versimpelen

Ria Cats
Den Haag

Gemeenten als Utrecht en Tilburg zijn van plan 'gratis geld' aan bijstandsgerechtigden uit te delen. Zij willen experimenteren met de invoering van een zogeheten basisinkomen, een maandelijks inkomen van de Staat zonder dat daar tegenprestaties tegenover staan. Volgens de gemeenten falen de huidige bijstandsregels.

De gemeente Utrecht lanceert na de zomer haar plannen. Volgens ambtelijk projectleider Nienke Horst is het 'niet het ultieme doel een basisinkomen' in te voeren, maar de erg bureaucratische regels in de bijstand te vereenvoudigen. Er zijn volgens haar nu veel re-integratieverplichtingen met hoge sancties, zoals het stopzetten van de uitkering. 'Het voor deze doelgroep broodnodige maatwerk is niet mogelijk en wij als gemeente zijn behoorlijk druk met de handhaving. Dat kan wellicht beter.'

Als Utrecht toestemming krijgt van staatssecretaris Jetta Klijnsma van Sociale Zaken, wordt alle bijstandsgerechtigden gevraagd of zij willen meewerken aan een experiment. Op één groep blijft het huidige strenge systeem met de sollicitatieplicht van toepassing. Een andere groep wordt beloond met bonussen bij het vinden van werk en er is ook een groep die een ongeclausuleerd basisinkomen krijgt en dat mag houden als er werk wordt gevonden. 'We zijn benieuwd wat er gebeurt: gaan ze meer of minder werken of vrijwilligerswerk doen?' zegt Horst. Het onderzoek, in samenwerking met de Universiteit Utrecht, moet heel 2016 lopen.

Ook de gemeente Tilburg wil zo'n 'vertrouwensexperiment' opzetten met de Tilburgse universiteit, zegt wijkombudsman Ralf Embrechts. 'Nu word je gekort op je uitkering als je één vinkje verkeerd zet en mag je als je tien kranten rondbrengt, er één qua bijverdiensten houden. Dat maakt nerveus. Wat doet het met mensen als ze in plaats van het vingertje van de sociale dienst te krijgen, zelf een plan mogen maken en als je hun zorgen over alle controles en sancties wegneemt?' zegt hij. Het Tilburgse experiment moet vier jaar lopen.

In onder meer Groningen, Maastricht, Gouda, Enschede, Nijmegen en Wageningen wordt eveneens nagedacht over zo'n ongeclausuleerde bijstand of basisinkomen. Embrechts zegt dat intussen 47 geïnteresseerde gemeenten zich bij hem hebben gemeld.

Volgens het ministerie van Sociale Zaken zit er in de Participatiewet, waaronder de bijstand valt, 'enige experimenteer ruimte'. Maar nog geen enkele gemeente heeft tot dusver een concreet verzoek hiervoor ingediend. Utrecht en Tilburg zeggen dit binnenkort wel te doen, indien mogelijk samen met Wageningen en Groningen.

Het idee van een basisinkomen stamt uit de 18de eeuw en was onder meer in de

'Wat doet het met mensen als ze in plaats van een vingertje te krijgen, zelf een eigen plan mogen maken?'

Tegenover een bijstandsuitkering staan nu controles en tegenprestaties, zoals vrijwilligerswerk of mantelzorg.

FOTO: ROBIN UTRECHT/HH

jaren '60 populair. De discussie erover is recent opgelaaaid, mede door de crisis en de vrees dat door de robotisering een op de drie banen verdwijnen. Zo hebben de achterbannen van PvdA, D66 en GroenLinks hun partijtop recent opgeroepen experimenten met het basisinkomen te onderzoeken.

Voorstanders wijzen erop dat de overheid kleiner wordt als het mes in het woud van fiscale toeslagen en aftrekposten gaat en iedereen voortaan hetzelfde basisbedrag krijgt. Nederlanders zouden ook sneller meedoen in de maatschappij als zij dankzij het vaste maandbedrag geen geldzorgen meer hebben. Tegenstanders, zoals het Centraal Planbureau, zeggen dat mensen juist minder gaan werken als ze gratis geld krijgen. Bovendien zou het een gat van vele tientallen miljarden in de begroting slaan en de economie schaden.

EXPERIMENTEN
Pagina 2 & 3

Geen straf meer op een tandenborstel te veel

De discussie over het basisinkomen is terug van weggeweest. Garantie voor een simpeler belastingsysteem en een einde aan strenge controles? Of belooft het luiheid en brengt het economische ravage?

Ria Cats
Den Haag

'Ineens zien we het licht: arbeid wordt een keuze en niks is meer verplicht,' zingt rapper en econoom Pharaon in een van zijn videoclips. 'We kunnen zorgen dat iedereen rondkomt. Geen werkstress meer, geen rompslomp. Basisinkomen, het maakt je vrij: nieuwe aanpak voor de maatschappij.'

Pharaon nam dit lied, getiteld 'Het goede leven' op voor de Vereniging Basisinkomen. De vereniging is warm pleitbezorger van het basisinkomen, een vast maandinkomen dat de overheid aan iedere burger verstrekt of garandeert zonder daaraan voorwaarden zoals een sollicitatie- of scholingsplicht te stellen.

Volgens verenigingsvoorzitter Ad Planken kunnen dan het huidige sociale-zekerheids- en belastingstelsel met zijn talloze regeltjes en toeslagen voor huur en zorg flink worden versimpeld. Omdat iedereen hetzelfde basisbedrag krijgt, verdwijnt daarnaast de stigmatisering van uitkeringsgerechtigden, denkt hij.

Voorts hoeven uitkeringsgerechtigden volgens hem niet meer door een heel leger van re-integratiebureaus en sociale diensten achter de broek te worden gezeten om te kijken of er voldoende wordt gesolliciteerd, tegenprestaties worden geleverd en om illegaal samenwonenden te betrappen via 'tandenborstels tellen'. Dat scheelt een hoop uitvoerings- en handhavingkosten. 'Vrijheid blijheid, iedereen kan zijn hart volgen', aldus Planken. 'Ook de lagere sociaaleconomische klasse wordt van de knoet bevrijd.'

Planken staat bepaald niet alleen in zijn enthousiasme over dit 'gratis geld'. De discussie over de geneugten van het basisinkomen laait sinds kort op, zoals

Versimpeling

Met een basisinkomen kunnen de huurtoeslag en WW-premies verdwijnen

Liberaal plan

Idee is populair bij rechtse partijen, omdat overheid dan kleiner kan

Hoge kosten

Basisinkomen noopt tot hoge belastingen en ontmoedigt werken

ook al in de crises van eind jaren zeventig en begin jaren negentig. In november namen de leden van D66 tegen de zin van het partijbestuur een motie aan om de invoering van een basisinkomen te onderzoeken. Dit is volgens de D66-achterban nodig omdat er door de automatisering en robotisering mogelijk vele duizenden banen verdwijnen.

Ook op de congressen van de PvdA en GroenLinks hebben de leden begin dit jaar moties aangenomen om te experimenteren met vormen van een basisinkomen. Desondanks is het basisinkomen geen typisch links feestje.

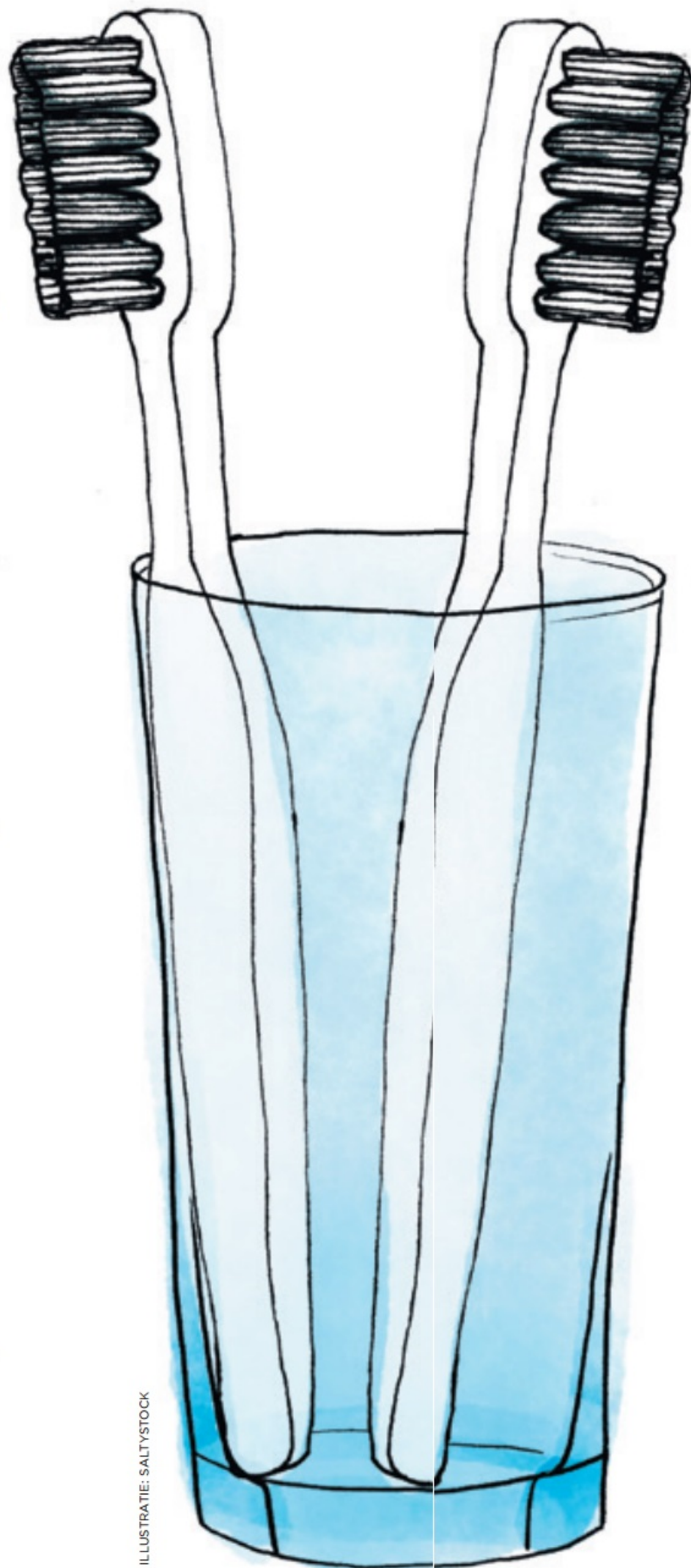
Zo zijn de top van PvdA en SP van oudsher tegen, omdat het beschikbare geld voor sociale zekerheid dan niet meer terecht komt bij de gezinnen die het écht nodig hebben, zoals arbeidsgehandicapten, werklozen en de laagbetaalden, maar wordt uitgesmeerd over iedereen. Het bedrag per Nederlander is zodoende 'mooi meegenomen' als extraatje voor de hogere inkomensgroepen, maar voor de rest te laag om van te leven. SP-Kamerlid Paul Ulenbelt spreekt van een 'uitgesproken liberaal idee'.

In Finland is het dan ook juist een rechtse partij die de kar hierbij trekt. Daar belooft het in mei geïnstalleerde centrumrechtse kabinet in zijn regeringsverklaring een 'proef met het invoeren van een basisinkomen'.

Premier Juha Sipilä hoopt zo de armoede te bestrijden. En omdat alle andere uitkeringen, van kindbijslag tot aan pensioen, worden geschrapt, kan de Finse overheid met flink wat minder ambtenaren toe. Zo'n kleinere overheid met minder bureaucratie rompslomp levert geld op.

Terug in Nederland mijmert daarom ook de aan VNO-NCW gelieerde werkgeversorganisatie AWWN over een basisinkomen 'in de verre toekomst', omdat er nu eenmaal altijd Nederlanders zullen zijn die een vorm van inkomenssteun nodig hebben. En omdat er 'in onze samenleving nu eenmaal werk is, zoals mantelzorg, waarvoor niet wordt betaald maar dat wel moet gebeuren', zegt een woordvoerder. Hoewel 'de gedachtespinsels' nog niet veel verder gaan dan dit, ziet AWWN wel alvast wat werkgeversvoordelen van een basisinkomen: dat rechtvaardigt afschaffing van de dure WW-premies en lagere minimumlonen.

Robin Fransman, voormalig adjunct-directeur van Holland Financial Center, is voorstander, omdat het huidige systeem een inbreuk op de privacy is die burgers voortdurend blootstelt aan

ILLUSTRATIE: SALTYSTOCK

controle. 'Bij elke beslissing in je leven moet je nu rekenen. Als ik meer ga werken of ga samenwonen of mijn demente, oude moeder in huis neem, verlies ik dan mijn zorg- en huurtoeslag? Krijgt mijn moeder een lagere AOW?'

Fransman pleit voor introductie van een vlaktaks met een negatieve inkomstenbelasting, waardoor iedereen van de belasting een basisbedrag krijgt. 'Ik sluit niet uit dat meer mensen zo alsnog gaan samenwonen. Lossen we meteen het tekort aan sociale huurwoningen op! En ik vermoed dat mensen juist meer gaan werken, want dat wordt lonender omdat je geen toeslagen meer verliest.'

De vele tegenstanders van het basisinkomen, waaronder het Centraal Planbureau, betwijfelen dat juist. Hoogleraar economie en overheidsfinanciën Bas Jacobs noemt het basisinkomen 'het minst doelmatige herverdelingsinstrument denkbaar, omdat je heel veel geld in het wilde weg rondstrooit.' Hij wijst erop dat Nederland een miljoen niet-werkende partners van kostwinners telt. 'Het kost alleen al heel veel als je die plotseling geld geeft.'

De belastingdruk neemt toe, waardoor mensen minder geneigd zijn extra te werken. 'Met name vrouwen gaan juist flink minder werken als ze een deel van hun inkomen gratis krijgen en over de rest meer belasting moeten afdragen. Het is terug naar het aanrecht.'

Jacobs verwacht dat het nationale inkomen daalt en de economie flinke schade wordt toegebracht door het basisinkomen. 'Ik heb sympathie voor de voorstanders die erop wijzen dat uitkeringsgerechtigden per definitie als uitvreter worden weggezet en soms vermederende praktijken moeten ondergaan. Maar om arbeid te stimuleren kun je beter de belastingen voor werkende armen flink verlagen of loonkostensubsidies verhogen.'

'Het minst doelmatige herverdelingsinstrument denkbaar, omdat je heel veel geld in het wilde weg rondstrooit'

UTRECHT

U niek, noemt projectleider basisinkomen Nienke Horst het onderzoek dat Utrecht in 2016 wil houden onder bijstandsgerechtigden. Zodra Sociale Zaken toestemming heeft gegeven én de gemeenteraad akkoord is, wordt uitkeringsgerechtigden gevraagd vrijwillig mee te werken aan het experiment.

Minimaal 250 Utrechters zijn hiervoor nodig, die in vijf groepen worden ingedeeld. De eerste groep blijft vallen onder de huidige bijstandsregels, waaronder de sollicitatieplicht. De overige groepen vallen onder lichtere regimes. Zo krijgt één groep een bonus voor het vinden van werk en moet een andere tegenpres-

1. Experiment

Omvang:
Minimaal 250 mensen

Looptijd:
1 jaar

taties leveren. Ook is er een groep die een 'basisinkomen' krijgt en dat mag houden als er wordt bijverdiend.

'Samen met de Universiteit Utrecht verzinnen we nog welke prikkels om mensen aan de slag te helpen, we gaan testen', zegt Horst. Doel van verantwoordelijk wethouder Victor Everhardt (D66) is het vereenvoudigen van bureaucratie. Hij zei eerder tegen De-StadUtrecht.nl: 'Wat gebeurt er als iemand maandelijks een bedrag krijgt zonder regels en controle? Gaat iemand passief thuiszitten of levert hij een zinnige bijdrage aan onze samenleving? Het kan eenvoudiger als we het systeem weer baseren op vertrouwen.'

GRONINGEN

In Groningen is het idee voor experimenteren met de bijstand en een basisinkomen uit de samenleving gekomen, vertelt de zagsman van GroenLinks-wethouder Mattias Gijsbertsen. Tijdens het zomerfestival Noorderzon en vorig najaar tijdens Let's Grow werd er druk over gediscussieerd en gedebatteerd.

Zelf verwonderde Gijsbertsen zich ook al enige tijd over de inflexibele regels rond sociale zekerheid. Hij vindt dat we moeten kijken naar het individu en hoe we dat meer ruimte kunnen geven voor zelfontplooiing. 'Het maakt immers nogal wat uit of je als pas afgestudeerde in de bijstand belandt of als vijftigplusser. Of

2. Experiment

Omvang:
Nog te bepalen

Looptijd:
Nog te bepalen

als eenoudergezin dat werk en zorg moet combineren.'

Groningen onderzoekt nu met zijn 'veranderlabs', waarin ook experts zitten, hoe de proef er het beste uit kan zien. Doel is 'zo snel mogelijk' fiat uit Den Haag te krijgen en te beginnen. Idee is ook hier te testen hoe bijstandsgerechtigden reageren als zij hun bijverdiensten mogen houden. 'De kleine baantjes die Groningen rijk is, worden veelal bezet door studenten. Maar misschien gaan bijstandsgerechtigden wel meer vrijwilligerswerk doen als zij een kleine vergoeding krijgen. Vrijwilligerswerk is heel belangrijk en kan een opstap zijn naar de arbeidsmarkt.'

TILBURG

'Mensen die in de verdrukking komen, worden letterlijk ziek', zegt de Tilburgse 'wijkombudsman' Ralf Embrechts. 'Hun IQ gaat 7 tot 10 punten omlaag en ze kunnen niet meer rationeel denken. Ze piekeren alleen maar over hun financiële zorgen, zo tonen onderzoeken aan.'

Als directeur van de Maatschappelijke Ontwikkelingsmaatschappij (MOM) werkt hij in de armste wijken van Tilburg. En naar eigen zeggen spreekt hij geregeld bijstandsgerechtigden die gebukt gaan onder de bijstandsregels van 'u moet en u zult en anders krijgt u een sanctie'. 'We willen onderzoeken wat het met mensen doet als je die druk,

3. Experiment

Omvang:
250 mensen

Looptijd:
Vier jaar

dat vingertje van de sociale dienst, vervangt door de eigen regie van mensen.'

Samen met de Tilburgse universiteit wil de gemeente dan ook vier jaar lang experimenteren met een lichter bijstandsregime. In de eerste instantie wordt — liefst per 1 januari — gestart met 250 proefkonijnen, maar volgens Embrechts wordt dit aantal allengs uitgebreid. Een deel van de bijstandsgerechtigden krijgt een basisinkomen, zonder sollicitatieplicht. Embrechts: 'Ik denk dat wordt aangetoond dat vertrouwen loont. Door de hele geschiedenis heen zie je dat de mens altijd van waarde wil zijn voor zijn gezin, de wijk, de maatschappij.'